گفتوگۆی گۆڤاری گزنگ لەگەل نووسەر " دانا عەسکەر "

سازدانی : مەحمودنامۆ

پ 1\: ئاستی شیعرو ئەدەبی کوردی لەئەمڕۆدا چۆن دەبینی ؟

وەڵام : بەپێی پرسیارەکەی بەڕێزت ، دەبێ قسە لەسەر شیعرو ئەدەبی کوردی ئەمڕۆ بکەین ، واتە دەبێ قسە لەقۆناغێکی دیاریکراو بکەین ، قۆناغی شیعرو ئەدەبیاتی کوردی ئەگەر لەدوای راپەڕینەوە قسەی لەسەر بکەین ، قۆناغێکە لەهەلوومەرجێکی سیاسی و دونیابینیدا گۆڕانێکی نەوعی بەسەر هات ، ئەم گۆڕانە گۆڕانێکی چاوەڕوان نەکراوبوو ، لەم حاڵەتەدا دەیان ئەشکالییەت لە گوتاری ئەدەبیی و سیاسی ئێمەدا سەرهەڵدەدات ، بۆیە ئەم کرانەوەیە بە تەوژمێکی نوێ بە دیدی جیاوازمان دەناسێنێ ، ئەوەی لەدوای راپەڕینەوە بەتایبەتی لە دونیای ئەدەبی ئێمەدا روویدا ،سەرهەڵدانی ئەو دەنگە کپکراوانەبوو ، کەبەعس خنکانبوونی ، دیارە دەرکەوتنی ئەم دەنگانە ، تەنها لەساتەوەختی دوای راپەڕین لەدایك نەبوون ، بەڵکوو دەرکەوتە بەربڵاوەکە لەوەدابوو ،ئەمان دوای راپەڕین بواریان بۆ رەخسا ، بێشك ئەم دونیا جیاوازەی دوای راپەڕین ، هەمووانی لەیەك چێوەیەکدا کۆکردەوە ، ئەویش چێوەی دوای راپەڕین بوو ، واتە " بێسانسۆری " ،یاخود بێ ترسیی لەبەعس ، لێرەدا خاڵێکی گرنگ هەیە دەبێ باسی لێوە بکەین ، ئەویش سەرهەڵدانی شەپۆلێکی ئەدەبی ناجێگیر ، یا فەوزای ئەدەبی ، کە زۆرجار ئەم فەوزایە ئەگەرچی فەوزای دەرچوون لەئەدەبیات و شیعرییەت بوو ، لەهەمان کاتدا هەولێکی تازەبوو هاتە ئاراوە بۆ تێکشانی یا تێپەڕاندنی قۆناغی ئەدەبی مقاوەمەت و کارکردن بەزمان و دیدێکی دی ، کە ئەمە بۆخۆی هەوڵێك بوو لەگەڵ راپەڕیندا خۆی کرد بە ئەدەبیاتی ئێمەدا ، هەرچەندە ئەم هەوڵە چەند ناوێکی کپکردەوە ، لەهەمان کاتدا ئەدەبیاتی کوردی بەرەو ناسەقامگیریی و گوماناوی برد ، بەوەی بەشێکی زۆری ئەو شیعرانەی بڵاودەکرانەوە ، راستەوخۆ لەدەقەکانی سوهراب و نیما و فروغ و شاعیرانی تری فارس ئیقتیباس کرابوون ، ئەم حاڵەتە جەدەلێکی زۆری لەنێوان شاعیرانی خاوەن ئەزموون و رەوتە نوێیەکەی شیعری کوردی دروست کرد و هەریەك لای خۆیەوە ئەوی تری رەتدەکردەوە ، ئەوەی ئەم وەزعەی کپکردەوە ، تێپەڕاندنی نووسەرانی کورد بوو لەچوارچێوەی شیعر و چیرۆك ، واتە ، راپەڕین دونیایەکی فرە ڕەهەندی بە دوای خۆیدا هێنا ، ئەویش ، کارکردن بوو لە بوارەکانی تری وەك رۆژنامەوانی و فیکر و فەلسەفە ، بۆیە کارکردن لەناو فیکر و فەلسەفەدا بە   دەیان رەهەندی فیکری و میتۆلۆجی و ستاتیکی و مێژوویێت دەناسێنێ ، ئیدی لەم ساتەوەختەدا شیعر و ئەدەبیاتی کوردی دەچنە قۆناغێکی ترەوە ، ئەویش کارکردنە لە ناو زمان و خەیاڵ و فەنتازیا و مێژوو و میتۆلۆژیا و ستاتیکا ، لێرەدا رۆڵی شیعرجیاوازتر دەبێ تەنها لە سیاقی حەماسەخوڵقێن و مقاوەمەتدا نابێ و لەهەوڵی ئەوەدا دەبێ لەرێی زمان و خەیاڵەوە کار لەسەر گرفتە مرۆڤایەتییەکان بکات و مرۆڤەکان لەسیاقی فیکردا ئاراستە بکات ، واتە لێرەدا ئەرکی شیعر وەك " رۆڵان بارت " دەڵێ " تەنها ئەوە نیە کە لەو دەقەدا وتمان " بەڵکو ئەو دەڵێ پێویستە شیعر

بەردەوام پرسیار لەکۆمەڵگاو دەوروبەر بکات ، پێویستە هەمیشە شتی جیاواز و تازە بدرکێنێ ،بۆیە دەبینی لەم قۆناغەدا بەتایبەتی لە داخرانی کۆمەڵگەیەکەوە بۆ کرانەوەی ، کە ئەرکی قورستری لەئەستۆدایە لەوانە کێشەی کردنەوەی دەیان گرێ کوێرەی دەروونی ئینسانەکان ، کە رەنگە تا ئەم ساتەوەختە پێوەی بناڵێنین ، لەوانە کێشەی کۆمەڵایەتی کە دەیان ریشەی رزیوی لە ژیانمان چەقیوە ، لەم کاتەدا شیعر ناتوانێ لە دەرەوەی ئەم هاوکێشەیەدا بێت ، ئەگەر لەهەر قۆناغێکی تری ئەدەبیاتی کوردی بکۆڵیتەوە ، زۆر بەئاسانی گوتاری سەردەمەکان دیار و ئاشکرایە ،بەڵام ئاڵۆزی گوتاری ئەدەبیاتی ئەم قۆناغە تەنها لەفۆرمی ئەدەبدا نیە ، بەڵکو بەشێکی زۆری پەیوەستە بە رووبەڕووبوونەوەمان بە تەکنەلۆجیا و شارستانیەتەکانی دونیا ، بۆیە دەبینی ئێمە لەم سەرووبەندەدا دەمانەوێ وەك خۆرئاوا مامەڵە لەگەڵ فیکر و ئەدەب و کۆمەڵگەدا بکەین ، بەڵام بیر لەجیاوازی کرانەوە و شارستانییەتی نێوانمان ناکەین ،بۆیە دەبینی شیعر و ئەدەبیاتی ئێمە جگە لەمردن لەناو خەیاڵ و فیکرێکی ئاڵۆز ، کە تەنها دەمانباتەوە سەر رابووردوو ، بۆیە دەبینی لەئاست ئەم پرسیارەی بەڕێزت ،رووبەڕوی وەڵامێکی ئاڵۆز و گوماناوی دەبینەوە ، بەوەی هەموو قۆناغەکانی ئەدەبی کوردی رۆشنبیر و شاعیریی دیاری خۆی هەیە ، بەڵام لەم ساتەوەختەدا ، جگە لەوانەی هەر لەدوای راپەڕینەوە هەوڵی رزگاربوونیان لەو فۆرمە حەماسییەوە و هووتافییە دەدا ، کە بەردەوام بەدوای فۆرمی تازەوەبوون ، کە بە قووڵی مەسەلەکاندا رۆبچن ، کەسی تر هەبوو ؟ .

ئەگەر بەقووڵی لەو پرسیارەی بەڕێزت بکۆڵیتەوە ، دەبێ لەگەڵ ئەدەبی دەوروبەر و دونیادا بەراوردی بکەین ، دیارە ئاستی پێویست بە نەزەری ئێمە دەبێ بەراورد لەگەڵ چی بێت ؟، بۆیە ئەم پرسیارە تەنها پرسیارێکی تەقلیدی نیە بە وەڵامێکی کورت ئیکتیفا بکەین ، بۆیە لەسەر ئاستی دەوروبەر ، ئێمە تا ئەم ساتەوەختە خۆمان پێویستمان بە وەرگێڕانی دەقی عەرەبیە بۆ کوردی ، لەسەر ئاستی دونیا ئەگەر ئێمە هەوڵنەدەین ئەدەبەکەمان بە دونیا بناسێنین ، دیارە هەر لەو لۆکاڵییەتە دەمێنینەوە ، رزگاربوونیشمان لەو قەیرانە ، ئەرکی زمانە ئەدەبی کوردی بکات بە ئەدەبێکی جیهانی ، کە بەداخەوە تا ئەم ساتەوەختە ئەوەشمان نیە ،بۆیە دەتوانم بڵێم هەوڵێك هەیە بۆ کرانەوەی زمان و ئەدەبیاتی ئێمە بە رووی دونیا ، کە ئەمە بۆخۆی لەو ساتەوەختەدا ئاستی ئەدەبی ئێمە دەردەخات ، خۆ ئەگەر لەسەر ئاستی خۆشمان بڵێن ، کە ئەمەیان دوودیوی تری بەجیهانیبوونی ئەدەبە ، ئەوانیش یەکەم قسەمان لێکرد کە زمانە ، بەڵام دووەمیان ، جیاوازی فۆرم و تەکنیکە لە ئەدەبیاتدا ، لەم رووەوە ئەدەبی کوردی هیچی لە ئەدەبی دونیا کەمتر نیە و لەم ساڵانەی دواییدا دەیان دەقی ناوازەی کوردی چاپکرا کە بۆخۆی هەوڵێکی کاریگەرە بۆ بەراوردکردنی لەگەڵ ئەدەبی پێش خۆی ، بەڵام بۆ ئێستا ئێمە ناتوانین بەشێوەیەکی رەها بەشەکان دەستنیشان بکەین ، چونکە لەم چرکەساتەدا قۆناغی ئەدەبی ئێمە جێگیرنەبووە .

پ \ 2 : ئەدەبی ئەمڕۆی لاوان چۆن هەڵدەسەنگێنی ؟

وەڵام : لاوان بە تێگەیشتنە بایۆلۆجییەکەی جیاوازترە لە لاوان بەتێگەیشتنە سایکۆلۆجییەکەی ، بۆ ئەوەی ئەشکالییەتێك لەناساندنی ئاستی ئەدەبی لاوان دروست نەبێت ،ئەوەی ئێمە قسە لەسەردەکەین ، ئەدەبی لاوانە بە هەردوو تێگەیشتنەکە .

یەکێك لە دەرکەوتە گرنگەکانی ئەدەب لای لاوان ، سەرەتا لەو تایبەتمەندییە بایۆلۆجییەوە سەرهەڵدەدات کە لەساتەوەختی منداڵییەوە هێزێك ناخی ختووکە دەدات و لە هەوڵی گەڕاندا دەبێت بەدوای غەریزەکانی تێپەڕاندنی ئەو قۆناغە ، ئەم حاڵەتە لای زۆربەی گەنجان زوو کپدەبێتەوە ، ئەویش لە بەئاراستەبردنێکی تردا ، واتە لە لاشعوردا دەکەوێتە بەر گرێدانی رۆح بە دەورووبەرەوە ،بەڵام ئەم دەورووبەرەی ئەم ، جیاوازترە لەوەی کەسانی تری هاوتەمەنی بەدوایدا دەگەڕێن ، لێرەدا دەبێ ئەوەش بزانین ئەم جیاوازیە موومارەسەکردنی لە گەڵ دەورووبەر جیایان دەکاتەوە .

بەلێشاو گەنج لەو تەمەنە ناسکەدا بەناوی شیعرەوە ویست وئارەزووەکانی خۆیان دەنووسنەوە و دەیانەوێ لەڕێی ئەو جۆرە نووسینەوە بە ئەوی دی شتێك بڵێن ، بەداخەوە تا ئەم ساتەوەختە شیعر لای بەشێکی زۆری لاوان و کەسانی تریش ، نەتوانراوە جیابکرێتەوە ، تا ئەم لەحزەیەش زۆرکەس هەن لەم ناوەندە بێ سەروبەرەدا بوونەتە شاعیر و ئەوەی رۆژانە دەبینن و موومارەسەی دەکەن ، دواجار دێن لەڕێی ئەو هەموو رۆژنامە و گۆڤارە بێسەرە و بەرانەوە بە شیعری بەسەر تۆدا دەفرۆشنەوە ، کێشەکە لەوەدایە ئەوانەی لەو گۆڤارو رۆژنامانە کاردەکەن ، بەشێکی زۆریان فریان بەسەر ئەدەبیات و شیعرەوە نیە ، هەر بۆیە ئەو نووسینانەمان لێدەکەن بەشیعر .

شیعر زۆر لەوە گەورەترە لەوەی ئێستا بەدەستی هەندێ خەڵکی بێزەوقەوە ناشرین بووە ، دیوێکی تری ئەم حاڵەتە ، غرووره لای بەشێکی زۆری ئەو کەسانە ، من خەڵکی وادەناسم تا ئێستا سێ یا چوار ساڵە خۆی دەنووسێتەوە ، کەچی لەمیدیا کلۆڵ و رۆژنامە بێ سەرو بەرەکانمانەوە نەسیحەتی ئەدیبان و نووسەران دەکات ، خەڵکی وامان هەیە دڵنیام ئێستا لەماڵەکەیدا نە دیوانی نالی هەیە ، نەدیوانی مەحوی ، کاتێ پێ دەوترێ کاریگەریی کێت بەسەرەوەیە ، دەڵێ نالی و مەحوێ ، کاریسەیە ئەزیزم خەڵکی وامان هەیە نازانێ خۆی کێیە و چۆن هاتە ناو هاوکێشە ئەدەبییەکەوە ، کە دەڵێ نالی و مەحوی سەیرم پێدێ ، چونکە تا ئەم ساتەوەختە جگە لە کاکە حەمەی مەلا کەریم و مسعود محەمەد ، خەڵکی تر زۆریان لەسەر " نالی و مەحوی " یان نووسی ، کەچی دەڵێن دەیان ساڵی تر" نالی و مەحوی " بخوێنینەوە لێیان تێناگەین ، کەچی ئەم برادەرەی ئێمەش دەڵێ کاریگەریی نالی و مەحویم بەسەرەوەیە ،بەڵام تا ئەم ساتەوەختە جگە لە دووبارەکردنەوەی ژیانی خۆی یەك دێڕشیعریشی نەنووسیوە ، ئاخر چاوەکەم ئەم غروورەیە نایەڵێ ئەدبیاتی ئێمە پێش کەوێ ، شاعیری گەنجی باشمان هەیە ، بەڵام ناوی کەس نابەم نەبادا ئەوانیش تووشی ئەم نەخۆشییە کوشندەیەبن ، ئەگەرچی بۆچوونەکانم لەسەر ئەدەبی گەنجان توندوتیژە ، بەڵام دڵنیابن ئەمە حەقیقەتی بەشێکی زۆری ئەدەبیاتی ئێمەیە نەك تەنها ئەدەبی گەنجان ، بۆیە کاتێ رووبەڕوی ئەم پرسیارە دەبیتەوە ، ناکرێ مووجامەلەی کەس بکەیت ، چوونکە لەبنەڕەتدا مووجامەلەکردنی هەرکەسێك ، بۆخۆی بەرلەهەرشتێك گاڵتە کردنە بەو کەسە و پاشانیش بە ئەدەب .

بۆیە بە بڕوای من ئەگەر ئەوانەی دەیانەوێ لەو تێگەیشتنە نامەنتیقیە بۆ شیعر خۆیان رزگار بکەن ، دەبێ هەوڵبدەن چەند دەنووسن ، دەیان قات بخوێننەوە ئەوجار بنووسن ، خاڵیکی تریش کە زۆر گرنگە ، دەبێ

خوێندنەوەکەیان نەوعی بێت ، بۆیە ناکرێ تەنها شیعر بخوێنیتەوە ، چونکە وەزیفی نووسەر بۆ ئەوەی داهێنان بکات ، ئەوەیە بە دوای شتی تازەدا بگەڕێت ، واتە دەبێ بابەتی فیکری و فەلسەفی بخوێنێتەوە ، ئەگەر بتەوێ دەقی نەمر بنووسی ، دەبێ بابەتەکەت دەیان رەهەندی فیکری و فەلسەفی تێدابێ ، نەك وەك ئەوانەی لە نووسینەکانیان دیارە کە دەیان دێڕە شیعری لەم شاعیر و ئەو شاعیر هێناوە و کردویەتی بە شیعری خۆی ، ئەمە حاڵەتێکی زۆر ترسناکە لە دونیای ئەدەبیاتی ئێمەدا بەداخەوە بوونی هەیە .

ئەدەب و شیعر گێڕانەوەی رابووردوو نیە ، بەڵکوو تەوزیف کردنی فیکرە بەزمانێکی فەلسەفی و فەنتازی و ستاتیکی ، ئەمە بەدیوێك ، بەدیوێکی تر ئەدەب و بەتایبەتی شیعر گەڕانێکی سیحرییە بەناو بیرکردنەوە و رۆحە نەمرەکانی خەیاڵ ، واتە گێڕانەوەی خەیاڵ بەدیدێکی واقیعی و ستاتیکی ، من دڵنیام تا ئەم ساتەوەختە گەنجی وامان هەیە هەر نازانێ فەنتازیا و ستاتیکا چیە و کەچی شەرم دەکات پرسیار بکات لە کاتێکدا دەڵێ من شاعیرم ، کێشەکە لەوەدایە غووری ئێمە لەو ئاستەدایە کە دەزانین بۆچوونەکانمان هەڵەیە ، کەچی دانی پێنانەین ، ئاخر ئەم هەڵە کوشندانەیەیە ئەدەب و چەمکی رۆشنبیریی ئێمەی وێران کردووە ، بۆیە تکا لە گەنجان دەکەم هەمیشە بەدوای ئەو وەڵامانەدا بگەڕێن کە لە زاکیرەیاندا پەنگیخواردووەتەوە و پێیان شەرمە رووبەڕوی کەسانی تر ببنەوە ، بەدوای ئەو وەڵامانە بگەڕێن کە کەسانی تری پێ سەرسام دەکەن ، چاوەکەم خۆ شیعر گێڕانەوەی دووبارە واقیع نیە ، بەپێچەوەانەوە ، شیعر کارکردنە لەناو ئەو دونیا نامەئلووفەی کە لەڕێی زمانی گێڕانەوەوە دەبێ مەئلووف ، نەك ئەوەی زۆرجار دەبینین ئارەزووە کەپتکراوەکانی خۆی دەرێژێت و خۆی لە دۆخێکی لاشعوردا بەتاڵ دەکاتەوە ، ئەمە شیعر نیە ، بەڵکوو دووبارە وتنەوەی ئەو رووداوانەیە کە لە ژیانی رۆژانەتدا نەخشەی بۆ دەکێشی ، یاخود موومارەسەی دەکەیت ، گەنجی بەناو شاعیری وامان هەیە ـ کە لێی دەپرسی کاریگەریی کێت بەسەرەوەیە ، لەوەڵامدا واتێدگات کاریگەریی دزییە ، بۆیە دەڵێ من کاریگەریی یەك کەسم بەسەرەوەیە ئەویش خۆمم ، ئەمە کارەساتە چاوەکەم ئەی کە تۆ کاریگەریی کەست بەسەرەوە نەبێ چۆن بووی بەشاعیر ، ئاخر ئەمە گووناهی ئەو گەنجە نیە ، بەڵکوو ،گووناهی ئەو گۆڤارەیە هێندە سیقەی موتڵەقی بەو گەنجەداوە کە ئیتر ئەو شاعیرێکی لێهاتوو داهێنەرە ، دڵنیابن من لە بابی خۆبەزلزانینەوە ئەم قسانە ناکەم بەڵکوو لەوپەڕی تەوازع و روئیایەك بۆ ئایندەی شیعر و ئەدەبیاتی کوردی و لەبابی ئەو بێ ئومێدیەی باڵی بەسەر بیرکردنەوەی ئێمەدا کێشاوە و نەوەکانی پێ بە هەڵەی کوشندەدا دەبات ، خۆ هیچ نەبێ حەقوایە خەڵکانی لەخۆیان بەتواناتر هاوکاریی مەعنەوییان بکەن و گەنجانیش حەقوایە تۆزێ تەوازع قبوڵبکەن و لەبەرانبەر پرسیارکردن و گەڕان بەدوای سەرنج و دیدی جیاواز بۆ دونیا و دەورووبەر کەمتەرخەمی نەکەن ، بەداخەوە دیدێکی بێ پرسیار لەئاست جوولەی مێژووی ئێمەدا هەیە کە بەبێ پرسیار بەهەموو کایەکاندا تێدەپەڕێ و بەچەقبەستوویی بۆ مێژوو جێمان دەهێڵێ ، ترسناکترین حاڵەت ئەم مەترسیەیە کە کەس لەئاست ئەم تێگەیشتنەناجۆرە بۆ چەمکی رۆشنبیریی پرسیارێکی مەنتیقی و جەریئانەی پێنیە بۆ ئەوەی وەئاگامان بێنێتەوە و رامانچڵەکێنێ ، ئەزیزم ئێمە هەموومان پێویستیمان بەوەیە لەناخەوە بەمێژووی فیکر و تواناکانی خۆماندا بچینەوە ، تا ئێستا کەس پێی نەوەتووین ستۆپ !! ئەوەی تۆ دەینووسی ئەدەب نیە بەڵکوو هەمووی درێژکراوو هەڵقوڵاوی ئەو نەزعە دەروونییەیە کە بەردوام ئێمە لەناوەوە لەگەڵ خۆماندا دەیڵێینەوە ، کەس پێینەوتووین ئیتر بەسە جوانیەکانی ئەدەب

مەشێوێنن ، ئیتر بەسە ئەوە فیکرە لەناوەوەی تۆدا بڕیاری ئینتیحارکردنی داوە ، بەسە ئەوە مەعریفە نامۆیە بە بیرکردنەوەی تۆ ، بەراستی پێویستمان بەراتەکاندنێکە کە سەراپا ئەدەب ، ئەدەب بێت و قسەی ئاساییش بۆخۆی قسەی ئاسای بێت ،نووسەری لوبنانی "پۆڵ شاوڵ " لەدیدارێکیدا لەمەڕ تێگەیشتن لەگرنگی خوێندنەوە و خۆتەیارکردن بە ئاشکرا دەڵێ " هەرکەسێ ڕۆژی کەمتر لە " 4 " کاتژمێر بخوێنێتەوە ، بەڕای من بڕوات کەسابەتێك بکات زۆر لەوەباشترە " کێشەکە لەوەدایە ئیلتزامکردن بە مەبدەئی خوێندنەوە ئەرکێکی زۆر قورسە ، وەك ئەوەنیە ئێمە تەسەوری دەکەین ، یا وادەزانین ئەدەب بۆ کاتبردنەسەروو کردنەوەی دەرگاداخراوەکانی ڕۆحە ، بەپێچەوانەوە ئەوانەی لەبواری ئەدەب کاردەکەن ، خەڵکانێکی زۆر داماوو بێ دەرامەتن ، چونکە بیرکردنەوە لەدەرامەت و گرفتە کۆمەڵایەتیەکان قەت گرفتی ئەدیب و نووسەران نیە ، دواجا ئەوەی دەیەوێ لەبواری ئەدەب کەسێکی لیهاتووبێت ، بەکورتی دەبێ هەموو ژیانی بۆ ئەدەب تەرخان بکات و لەودیو ژیانی ئەدەبییەوە هیچی تر نەبینێت ،ئەگەر واشنەکات ، باشتر وایە بەقسەی " پۆڵ شاوڵ " بکات .

پ \ 3 :   ڕەخنەی ئەدەبی کوردی لەچ ئاستێکی ڕەخنەی ئەدەبی جیهاندایە ؟

ڕەنگە ئەمەش بۆخۆی هەروا پرسیارێکی ئاسایی نەبێت ، چونکە کاتێك قسە لەسەرئاستی ئەدەبی کوردی دەکەین ، دەبێ ئەوەبزانین ، ڕەخنەش هەر هێندەی ئەدەب توانیویەتی هەنگاو بنێ ، ئەگەر بڵێین کەمتریش هەنگاوی ناوە ڕەنگە ئەوە ناحەقیمان نەکردووە ، چونکە لەبنەڕەتدا ئەوە ڕەخنەیە ڕۆڵی بەرەوپێشەوەچوونی ئەدەب دەخاتە بەردەستی خوێنەر ، کەواتە لێرەدا ئێمە ناتوانین دوانەی ئەدەب و ڕەخنە جیابکەینەوە ، یەکێك لەوگرفتانەی کە ڕوبەڕوی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی بووەتەوە ، کارکردنی ڕەخنەیە بە شێوازێکی نامەنتیقی بەتایبەتی لەقۆناغی ئەدەبی مقاوەمەتدا ، لەم قۆناغەدا کە نەتەوە ڕووبەڕووی توندوتیژیی و فەرامۆشبوون دەبێتەوە ، بۆیە دەبینی لەم کاتەدا ئەدەب ناتوانێ پشت لە نەتەوە بکات ، بۆیە ئەدەب لێرەدا ئەوەی کە لەدەستی دەدات ، ڕۆحە ئێنسانییەکەیە کە ڕاستەوخۆ لەڕێی پەرچەکرداری توندوتیژەوە   مرۆڤەکان تووشی سروشتی تۆڵەسەندنەوە تەنانەت لە ئەدەبیش دەکات ، لەبەرانبەریشدا ڕەخنە ڕۆڵێکی خراپی بۆ ئەم دیاردەیە دەبێت کە ناتوانێ لەو قۆناغەدا ئەدەب بخاتەژێر ڕەخنەی مەنتیقییەوە ، چونکە دەزانێ ئەو قۆناغە ، بە قۆناغی قڕکردنی نەتەوە ناوزەدکراوە ، چونکە بەحیسابی ئەو ڕەخنەگرتن لەم قۆناغەدا لەئەدەب ، ڕەخنەگرتنە لە ڕۆحی نەتەوە و خەباتەسیاسییەکەیەتی .

دیوێکی تری ڕەخنە لای ئێمە جۆری موجامەلەکردن و نەبوونی جورئەتی دەستبردنە بۆ دەق بەدیدێکی ڕەخنەگرانە ، ئەم حاڵەتەش بۆخۆی هێندەی تر دیدی ڕەخنەی ئەدەبی کوردی کورتکردووەتەوە ، لێرەدا ئەوەی دەکرێ باسی لیوەبکەین ، قبوڵنەکردنی ڕەخنەش گرفتێکی تری ئەم چەقبەستوو +کورتکردنەوەی ڕەخنەی ئەدەبی کوردییە ، کە زۆرجار لەکاتی ڕەخنەگرتن لەدەقێکی دیاریکراو تووشی سەرئێشە دەبیتەوە ، وەك ئەوەی تۆ کوفرێکی گەورەتکردبێ و دەستت بۆ ئەو دەقە بردووە ، لێرەدا ئەوەی پێویستە باسی بکەین ئەوەیە لەناوەندی ڕۆشنبیریی ئێمەدا شتێك نیە پێیبوترێ خەمخۆری ئەدەب و

رەخنە ، ئەوەشی هەیە ، بەشێوەیەکی کەم کە لێرەو لەوێ کاری جیدی لەسەر چەمکی رەخنە دەکەن و ئەوانیش بەو کەمیەوە نەیانتوانیوە رەخنەی کوردی بگەیەننە ئاستی رەخنەی جیهان ، چونکە دواجار ئەوەی رەخنەی ئێمەش لەئاست رەخنەی دونیا دەخاتەڕوو ، رۆڵی رەخنەی ئیتیکی و زانستییە لە ئەدەبدا ، کەبەداخەوە نەمانتوانیوە ئیلتیزامێکی جیدیمان بۆ چەمکی ئیتیك هەبێت کە بۆخۆی راستەوخۆ پەیوەندی بە دیدو تێڕوانینی ئێمەوە هەیە بۆ چەمکی رەخنە ، دیوێکی تری ئەم پرۆسەیە واتە ئاستی رەخنە ، رۆڵی زمانە لەم ناوەندەدا کە پێکەوە رەخنەو ئەدەب بەدونیا دەناسێنێ ، ئەمەش بۆخۆی لای ئێمە نەگەیشتووەتە ئەو ئاستەی دڵمان بە رەخنە خۆش بێت ، دواجار لەبەر ئەوەی ئیلتیزامێکی جیدی و ئەخلاقیمان بۆ قوتابخانە رەخنەییەکان نیە و ئەوەی وەك رەخنە دەنووسرێ ، تەنها دیدی تاکەکەسییە و کەم جار پشت بەرێبازە رەخنەییەکان دەبەسترێ ، بۆیە رەخنەش وەك چۆن لەئاستیی شیعردا ، ناشیعر شوێنی بەشیعر چۆڵ کردووە ، بەهەمان شێوە دیدی جۆراو جۆری بەناو رەخنەش بەهەمان شێوە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێ ، بۆنموونە ، بابەتی سەیر هەیە بەناو رەخنەوە دەنووسرێ ، شەرحێکی تری دەقەکەیە ، بۆ نموونە لەهەندێ لەو نووسینانە بینیومانە دەڵێ ، پاڵەوان وایکردوو نووسەر وادەڵێ .....هتد ، ئەم جۆرە بابەتە بەناو رەخنەی ئەدەبی کوردییەوە ، بووەتە هۆی کوشتنی مەهییەتی رەخنە و رەخنەی لەئاست مەهامەکەی خۆی بچووك کردووەتەوە و فیکری لەناو رەخنەدا کورتکردووەتەوە .

خاڵێکی تر کە بوونیادی رەخنەی ئەدەبی لەسەر دەکرێ بوونی ناوەندێکی ئەدەبی تۆکمەیە کە تیایدا زمان و ئەدەبیاتی ئێمە لەئاست گۆڕانە فیکریی و فەلسەفییەکاندابن و رەخنە ببێتە دیدێکی واقیعی و لەناو واقیعی رەخنەدا ململانێکی رەخنەیی سەرهەڵبدات کە بەدیدێکی واقیعیانەو رێبازە زانستییەکانی رەخنە ، لە ئەدەب و رەخنە بڕوانێ ، کە بەداخەوە لای ئێمە هێشتا نەگەیشتووەتە ئەم ئاستە و بگرە ئەدەب و رەخنەش وەك کۆی دیدگاکانی تر تووشی جۆرێك لە پەرشووبڵاویی بووە کە زەحمەتە لەم ساتەوەختەدا چارەسەر بکرێ .